

проект

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СЛОВНИКОВОЇ БАЗИ УКРАЇНИ НА 2008 – 2015 РОКИ

1. ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, НА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЯКОЇ СПРЯМОВАНА ПРОГРАМА

Концепцію державної програми розвитку національної словникової бази України на 2008 – 2015 роки розроблено на виконання Указу Президента України від 15.12.2006 р. № 1088/2006 «Про проведення в Україні у 2007 році Року української книги».

Термін “національна словникова база” (надалі також вживатимемо аббревіатуру “НСБ”) уперше офіційно з’явився в тексті Указу Президента України від 07.08.1999 р. № 967 “Про розвиток національної словникової бази”, де він пов’язувався із розширенням сфери функціонування української мови, створенням нового покоління академічних україномовних словників та їх електронних відповідників для комп’ютерних інформаційних систем (проект “Словники України”). Реалізація цього проекту покладалася на Національну академію наук України.

У подальших урядових документах поняття «національна словникова база» конкретизувалося, набуваючи все більш визначеного змісту. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.11. 2000 р. № 464–р “Про першочергові завдання із створення національної словникової бази” було затверджено план першочергових заходів зі створення національної словникової бази, встановлено, що фінансування цих заходів здійснюється у межах державного замовлення у сфері науки, визначено, що установою-координатором робіт зі створення та розвитку національної словникової бази є Український мовно-інформаційний фонд НАН України.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.02.2004 р. № 73-р «Про віднесення наукових об’єктів до таких, що становлять національне надбання» національну словникову базу Українського мовно-інформаційного фонду НАН України внесено до Державного реєстру наукових об’єктів, що становлять національне надбання. На даний момент до національної словникової бази України включено понад 800 лексикографічних об’єктів (як паперових, так і електронних), серед яких є унікальні за повнотою опису структур української мови.

Протягом 1994 – 2007 років через систему національної словникової бази України випущено понад 60 нормативних українських словників

загальним накладом понад 700 тисяч примірників. Через веб-сайт Українського лінгвістичного порталу (www.ulif.org.ua), який також є елементом національної словникової бази України, користувачі цілого світу щомісячно одержують по декілька гігабайт унікальної словникової інформації.

Таким чином, можна упевнено констатувати, що зараз створено всі науково-технічні, технологічні та організаційні засади для того, щоби національна словникова база України стала основною практичною ланкою в системі реалізації державної мовної політики на сучасному науково-технічному та інноваційному рівні.

Тим часом національна словникова база України ще далеко не відіграє належної їй ролі в гуманітарній сфері держави, що становить серйозну проблему в системі практичної реалізації ефективної державної мовної політики. На заваді цьому стоять, насамперед, незначні обсяги випуску інноваційних словникових праць, створених в системі НСБ, які на порядки величин не задовольняють реальним потребам. Не достатніми також є масштаби поширення унікальних електронних лексикографічних систем національної словникової бази України, які визначають рівень науково-технічного прогресу в галузі лінгвістичної технології, що зараз визнається є визначальним технологічним чинником розвитку суспільства знань.

Без розв'язання окреслених проблем вельми сумнівним бачиться завдання забезпечення лідерської ролі української мови у вельми нестійкому лінгвістичному просторі України. Зазначені чинники впливають та цілком погоджуються з Указом Президента України від 15.12.2006 р. № 1088/2006 «Про проведення в Україні у 2007 році Року української книги», яким визначено необхідність затвердження державної програми розвитку національної словникової бази України.

2. АНАЛІЗ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Місце національної словникової бази України визначається тією роллю, яку мова відіграє у життєдіяльності сучасного українського суспільства й процесах державотворення, що інтенсивно відбуваються упродовж новітньої історії України. Вона детермінована тими загальнолюдськими чинниками, які діють у всіх суспільствах і у всіх народів, з урахуванням їхньої специфіки та особливостей конкретного етапу розвитку людства.

Природна мова є основною комунікаційною системою людини та суспільства, значення якої неухильно підвищується. Це зумовлено тим, що інтенсивність комунікацій в сучасному світі зростає випереджаючими темпами у порівнянні з іншими ділянками суспільної

практики, набуваючи все більшої ваги у забезпеченні життєдіяльності глобалізованої міжнародної спільноти. Кожний народ прагне забезпечити достойне буття і універсальність функціонування своєї мови. Проте останнім часом об'єктивно зростають і передумови для обмеження сфери застосування рідної мови на користь інших мов, які мають більше поширення та міжнародний статус. Зокрема, спостерігаються спроби змінити конституційний статус української мови як єдиної державної мови в Україні. Їм протистоять переважно адміністративно-бюрократичні заходи, які є неефективними уже за самою їхньою природою. Тим часом як науково-технічні заходи щодо розширення сфери функціонування української мови до останнього часу перебували на периферії уваги державного керівництва.

Особливе занепокоєння викликає недостатній рівень поширення української мови в комп'ютерних системах і технологіях, незважаючи на актуалізацію цього аспекту в наш час. Технологічний статус мови, безпечно, перетворюється на основний рушій інформаційного суспільства та суспільства заснованого на знаннях, оскільки саме природна людська мова виступає тією субстанцією, яка бере на себе роль форми існування ноосфери – сфери буття розумного. Протягом останніх 18 років – від прийняття Закону про мови в Українській РСР до цього часу – мовному питанню в Україні було присвячено багато публікацій, наукових конференцій, виступів у ЗМІ, дискусій, урядових документів, різного роду декларацій і т. ін. Спектр висловлених у них думок коливається у дуже широких межах – від абсолютної мовної анархії до абсолютного мовного тоталітаризму. Тим часом, єдиного підходу до розв'язання мовних проблем та єдиної загальнодержавної мовної політики в Україні досі ще не вироблено. На заваді цьому стають, насамперед, історичні обставини, в яких розвивалася та функціонувала українська мова на її сучасній етнічній території; у багатьох аспектах вони продовжують діяти і в наш час. Історія склалася так, що внаслідок утисків, котрі українська мова зазнавала протягом століть, вона за комплексом ознак функціонування посідає лише друге місце на українській етнічній території після російської мови. Українська мова досі залишається функціонально неповною, оскільки певні ділянки суспільної практики (у науці, освіті, технології, медицині, військовій справі, спорті, бізнесі тощо) досі достатньою мірою не забезпечені відповідною українською лінгвістичною, передусім – лексикографічною підтримкою.

Ставлення до державного статусу української мови досить неоднозначне у різних верств населення України; за деякими даними до 40% (а за іншими – і набагато більше) населення виступають за введення другої державної мови – російської. Поширення української мови регіонами України вкрай нерівномірне і має очевидний градієнт за

лінією СХІД-ПІВДЕНЬ-ЗАХІД. Незважаючи на відомі заходи щодо впровадження української мови у державну практику, діловодство, освіту, мас-медіа тощо, російська мова залишається найпоширенішою у друкованому варіанті. За свідченням фахівців, фонди бібліотек України є російськомовними не менше як на 80%. Аналогічною є ситуація і на видавничому ринку.

Стан поширення української мови в середовищі комп'ютерних комунікацій та інтелектуальних систем опрацювання інформації можна охарактеризувати як украй незадовільний. Оскільки мова, згідно із фундаментальним положенням сучасного етнодержавознавства, належить до визначальних детермінантів нації, а політична нація виступає по суті єдиним суб'єктом державотворення, то історична доля української держави прямо і безпосередньо пов'язана з історичною долею української мови.

Більшість рецептів щодо переходу української мови на перше місце у всіх ділянках її функціонування в нашій країні є неприйнятними, оскільки вони передбачають використання в мовній сфері силових, конфліктних методів. Проте, слід визнати, що ці методи, з урахуванням делікатності мовного питання, повинні відігравати другорядні ролі. За умов демократичної держави мовну політику необхідно здійснювати демократичними методами. Врешті, недемократичні способи розв'язання мовних питань, як переконає досвід, є неефективними і не досягають тих цілей, які ставили перед собою їх ініціатори. Реалізація мовної політики у жодному разі не повинна мати вигляду репресій будь-якої мови. Українська мовна політика не повинна носити характер боротьби з російською мовою, але вона мусить забезпечити утвердження української мови в усіх функціональних сферах.

Українська держава, принципово орієнтуючись на інтелектуальні методи забезпечення державної мовної політики, повинна виробити комп'лексний, системний підхід до розв'язання мовних проблем. Зокрема, необхідно приділити значну увагу впровадженню програмно-цільових методів до вирішення завдань, пов'язаних з мовною проблематикою.

Сказане, насамперед, стосується програми розвитку національної словникової бази України. Зважаючи на високу інтелектуальну складову цієї діяльності, Національна академія наук України завжди мала пріоритет у формулюванні та виконанні відповідних завдань. Так, саме з ініціативи НАН України було підготовлено і підписано Указ Президента України від 07.08.1999 р. № 967 „Про розвиток національної словникової бази”, на виконання якого було сформовано

відповідний план робіт. Зазначений план передбачав розробку та випуск серії фундаментальних академічних словників нового покоління – „Словники України”. На поточний момент у цій серії видано вже понад 60 праць загальним накладом понад 700 тис. прим. і серед них перший український повномасштабний електронний словник – Інтегрована лексикографічна система „Словники України” на лазерних дисках, яка, за свідченням фахівців, не має аналогів у світі і яку поширено в Україні та за її межами накладом понад 60 тис. примірників.

Як відзначалося вище, попри всю важливість цих праць їх обсяги абсолютно недостатні для заповнення словникового простору України бодай на 10%. Ще складніше стоїть питання з електронними словниковими системами. Зараз вони визначають науково-технічний прогрес у галузі мовознавства, лінгвістичної технології та інтелектуальної інформатики. В межах робіт зі створення національної словникової бази створено унікальні лексикографічні технології, аналогів яким немає у світі. Проте, їх поширення можливе лише на засадах державної програми. Отже, з 1999 року вже минуло вісім років, виконано значний обсяг робіт, накопичено чималий досвід, сформовано унікальні електронні словникові масиви і створено передумови для якісного прориву в галузі прикладної лінгвістики та лінгвістичної технології. Серед кола відзначених питань Національна словникова база України повинна посідати чільне місце, адже саме в ній у концентрованому та зручному вигляді зосереджується національна система лінгвістичних ресурсів України. Саме на досягнення цієї мети спрямовано зміст Указу Президента України від 15.12.2006 р. № 1088/2006 «Про проведення в Україні у 2007 році Року української книги», яким Кабінету Міністрів України спільно з Національною академією наук України доручено затвердити у шестимісячний строк державну програму розвитку національної словникової бази.

1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

За своїм спрямуванням розроблювану програму можна кваліфікувати як науково-технічну національно-культурну державну цільову програму. Виходячи з викладеного, формулюємо основну мету державної програми розвитку національної словникової бази України на 2008 – 2015 роки:

Забезпечення реалізації державної мовної політики шляхом створення наукових, технологічних та організаційних засад для формування Національної системи лінгвістичних ресурсів України, яка включатиме найбільш значні словникові проекти і продукти, що

мають загальнонаціональне значення, репрезентативну бібліотеку світової лексикографії, сучасну лінгвотехнологічну систему підтримки вітчизняних та міжнародних лексикографічних проєктів, а також загальнодержавну систему доступу та використання лінгвістичних ресурсів України.

4. ФУНКЦІЇ ТА СТРУКТУРА НАЦІОНАЛЬНОЇ СЛОВНИКОВОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Національна словникова база як сума лексикографічних праць, створених певною нацією, існує практично в кожній розвиненій державі. Але характер різних національних лексикографічних систем варіює в широких межах. Для так званих світових мов елементи національних словникових систем створювалися впродовж століть і на даний момент вимірюються десятками тисяч одиниць, тим часом як активна діяльність у галузі української лексикографії фактично розпочалася лише із здобуттям незалежності. Не маючи можливостей для проходження того шляху, який пройшла світова лексикографія, Україна була змушена розвивати свої власні підходи до лексикографічної справи в умовах дефіциту історичного часу. Зазначена обставина зумовила необхідність розвитку та впровадження інтенсивних, форсованих методів лексикографування. Ця діяльність набула концентрованого вигляду у працях Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, де було розроблено базові комп'ютерні технології лексикографування, організовано укладання та випуск серії академічних словників нового покоління – «Словники України», що зрештою дозволило сформулювати концепцію Національної словникової бази України і фактично створити її. Практика засвідчила високу популярність видань серії «Словники України» (як традиційних, так, і особливо, електронних), що дозволяє зробити висновок про зростаюче значення забезпечувальних засобів та механізмів формування в державі сприятливого мовного режиму.

Серед зазначених механізмів треба виділити:

1. Власне, Національну словникову базу як систему лінгвістичних ресурсів, що включає:
  - основні первісні матеріали, котрі документують і описують українську та інші мови, включаючи: загальнонаціональний правопис, який, репрезентуючи стан наукової унормованості мови, є водночас певним мірилом мовної консолідації та стабільності суспільства; лінгвістичні корпуси та лексичні картотеки; словники, граматики та інтегровані лексикографічні системи; анотовані мовні сигнали і знаки; проіндексовані тексти й тексти з підрядковими лінгвістичними коментарями та ін.; польові лінгвістичні дані; парадигми; моно- і мультилінгвістичні мережі слів; усномовні та семантичні бази даних;

– базисні українські лінгвістичні технології, моделі, стандарти та засоби кодування знань про українську та інші мови; системи міжмовної адаптації;

2. Національну лінгвістичну інфраструктуру – розподілене соціотехнічне середовище, котре підтримує процеси створення лінгвістичних ресурсів, їх ідентифікацію, колекціонування, обмін, моделювання, оцінювання, стандартизацію, архівування, а також доступ до них користувачів. У даній системі Національна словникова база України виступає джерелом і концентратором лінгвістичних ресурсів. На неї природно покладаються такі функції:

- збирання, накопичення та наукове опрацювання лінгвістичних даних з української мови та інших мов світу;
  - створення та ведення на основі опрацьованих даних відповідних лексикографічних масивів;
  - створення та ведення Українського національного лінгвістичного корпусу – анотованої та морфологічно маркованої системи текстів, що репрезентують фактографічну, контекстуальну базу української мови;
  - укладання, підготовка до випуску та видання фундаментальних нормативних словникових праць (насамперед, орфографічних, орфоепічних, тлумачних, термінологічних, перекладних тощо);
  - аналіз словникарської справи в Україні та світі; планування та координація лексикографічної діяльності, організація виконання значних лексикографічних проектів, у тому числі міжнародних;
  - розробка нових перспективних технологій лексикографування та впровадження їх у зацікавлених організаціях;
  - ведення фундаментальної бібліотеки словникових праць з усіх основних мов світу;
  - забезпечення потреб споживачів в українській електронній словниковій продукції;
  - ведення офіційної довідкової служби з питань українського правопису;
  - пропаганда та поширення української словникової інформації, у тому числі каналами Інтернету;
- інтеграція словникової бази України до світової лексикографічної системи.

Цілями, на досягнення яких повинна бути налаштована Національна словникова база України (одночасно вони відіграють роль основних властивостей, які повинна задовольняти НСБ), є такі:

1. Кодифікація мовної системи. Кожна мовна система характеризується певним набором відносно стабільних у часі та сферах вжитку регламентацій, які забезпечують її нормативний характер та сприяють консолідації відповідної мовної спільноти.

Таким чином, мовна система повинна бути кодифікована, що відображається у створенні та існуванні на певних засадах обов'язковості нормативних для даної мови словників та граматик. Особливе місце тут посідають нормативні загальномовні словники, насамперед, ті, що регламентують правопис, вимову, наголос тощо, адже внаслідок складності та нерегулярності мови неможливо однозначно передбачити у правилах поведінку всіх мовних одиниць. Слід зауважити, що саме через кодифікацію забезпечується природна монополія української держави на державну мову та реалізуються заходи, спрямовані на запобігання процесам розхитування мовної системи. Отже, НСБ має метою підтримку нормативних лексикографічних систем української мови, забезпечуючи кодифікацію української мовної системи.

2. Повнота лексикографічного опису. Як відомо з теорії, об'єктом лексикографування (тобто лексикографічного, словникового опису) можуть (і повинні) виступати мовні одиниці всіх рівнів та будь-які мовні відношення. Сказане визначає необхідність лексикографічного опису якомога ширшого кола мовних явищ. У такий спосіб в Національній словниковій базі повинен бути представлений повний набір різного роду та характеру словників. Окрім орфографічних (кодифікують правописні норми) та орфоепічних (кодифікують літературну вимову та наголос) у НСБ мусять бути представлені словники синонімів, антонімів, фразеологізмів, еквівалентів слова, стійких словосполучень, різноаспектні граматичні, морфемні, словотвірні, тлумачні, семантичні, синтаксичні, етимологічні, історичні, лінгвогеографічні, галузеві термінологічні, дво- та багатомовні словники тощо. Розвинені лексикографії світу налічують сотні різних типів словників. Таким чином, і Національна словникова база України мусить еволюціонувати до ідеалу, який можна охарактеризувати як «сума лексикографії».

3. Авторитетність. Серед словникових систем НСБ повинні обов'язково фігурувати фундаментальні словники, які подають інтегральний лексикографічний опис мовної системи. Серед таких, насамперед, виділяються великі багатотомні тлумачні та етимологічні словники, укладені фаховими колективами лексикографів. Для розвинених країн та мов світу великі тлумачні словники мають статус національного надбання – достатньо згадати такі як, наприклад, Oxford English Dictionary, Webster English Dictionary (для англійської мови), Le Grand Larousse (для французької мови) тощо. Українська мова також має великі лексикографічні праці національного рівня, серед яких слід відзначити, насамперед, нещодавно створені тлумачний Словник української мови в 20 томах та Етимологічний Словник української мови в 7 томах, які перебувають у стані видавничого процесу.

Зазначені словники фіксують основні параметри української мовної системи і слугують своєрідним еталоном при укладанні інших лексикографічних праць та проведенні мовознавчих досліджень.

4. Перманентність. Мова є живим організмом, що постійно розвивається, а це вимагає постійного відстеження тенденцій її розвитку, наукової їх інтерпретації та фіксації в авторитетних словникових джерелах. Отже, лексикографічна діяльність повинна бути неперервною в часі, вестися постійно, у напрямі якомога ширшого охоплення мовних фактів у їх динаміці та нових тенденцій у світовій лексикографії. Особливо це стосується великих багатотомних словників (насамперед, тлумачного, етимологічного, термінологічного). Наприклад, один з найвідоміших словників світу – Webster English Dictionary – фактично вже перетворився у постійно діючий словниковий проект. Слід звернути також увагу на проекти інтернетівської лексикографії, які, на нашу думку, мають велику перспективу. Серед них такі міжнародні та «всенародні» як, наприклад, проект Wictionary. Попри загалом невисокий науковий рівень опрацювання мовного матеріалу вони подають приклад досить ефективної взаємодії фахової лінгвістики та аматорів і носіїв мови. Національна словникова база України повинна також безперервно розвиватися, що передбачає постійне накопичення нових лексикографічних даних, удосконалення методів та технологій лексикографування, підготовку лексикографічних кадрів, у тому числі і найвищої кваліфікації, організацію внутрішньоукраїнського та міжнародного обміну лексикографічною інформацією тощо.

5. Інтегрованість. У світовій лексикографії традиційно співіснують дві протилежні тенденції: 1) укладання однопараметричних словників, орієнтованих на якомога повніше втілення лише одного лексикографічного параметра (наприклад, правописного); 2) Створення інтегральних словників, які налаштовані на інтегральне лексикографічне представлення мовної системи в цілому (прикладом таких словників слугують великі тлумачні словникові проекти). У традиційному паперовому варіанті практично неможливо реалізувати словникові системи обох типів в одному лексикографічному продукті. Зовсім інші можливості відкриваються для електронних лексикографічних систем. В Українському мовно-інформаційному фонді НАН України створено теорію інтегрованих лексикографічних систем, яка надає практично необмежені можливості для поєднання в одному лексикографічному продукті різних мовних одиниць, фактів відношень тощо з необхідною глибиною та ступенем деталізації. Національна словникова база України ставить за мету створення та надання користувачам інтегрованих словникових систем, які з усією повнотою розкриватимуть властивості української мовної системи.

6. Доступність. Лінгвістична інформація Національної словникової бази України повинна бути досяжна користувачам на певних засадах. Режими доступу до ресурсів НСБ різняться залежно від типу ресурсу. Так, до бібліотеки словників повинен бути організований доступ за режимом наукової бібліотеки. Доступ до онлайн-лексикографічних ресурсів диференціюється залежно від їх різновидів. Так, ІЛС «Словники України» є у вільному доступу і досяжна всім користувачам світу за адресою: ulif.org.ua та ulif.mon.gov.ua. Кількість та номенклатура вільно доступних ресурсів НСБ з часом зростатиме. Крім цього, до певних ресурсів, насамперед, до технологічних інструментальних лексикографічних систем доступ буде забезпечуватися через канали так званих віртуальних лексикографічних лабораторій, що дозволить підняти на якісно новий рівень словникову справу в Україні.

5. ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ВАРІАНТА РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ НА ОСНОВІ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ МОЖЛИВИХ ВАРІАНТІВ

Українська держава дбає про створення та розвиток поряд із правовими іншими інституціональними чинників, котрі були б налаштовані на науково-технічне забезпечення державної мовної політики. Серед таких чинників Національній словниковій базі України повинно належати особливе місце, що зумовлюється особливою роллю словників у забезпеченні функціонування людського суспільства у всіх його аспектах (освіта, наука, техніка та технологія, культура, медицина, спорт, військова справа, державне та приватне діловодство, бізнес, інформація, включаючи ЗМІ, електронні комунікації, інтелектуалізація інформаційних систем, розвиток інформаційного суспільства та суспільства знань тощо). Зважаючи на вагу мовних проблем у загальному комплексі питань, пов'язаних із державотворенням, нарізла нагальна потреба у впровадженні програмно-цільових методів до вирішення завдань, пов'язаних з мовною проблематикою.

Сказане, насамперед, стосується програми розвитку національної словникової бази України. Зважаючи на високу інтелектуальну складову цієї діяльності, Національна академія наук України завжди мала пріоритет у формулюванні та виконанні відповідних завдань. Так, саме з ініціативи НАН України було підготовлено і підписано Указ Президента України від 07.08.1999 р. № 967 „Про розвиток національної словникової бази”, на виконання якого було сформовано відповідний план робіт. Зазначений план передбачав розробку та випуск серії фундаментальних академічних словників нового

покоління – „Словники України”.

Але для надійного формування українського лінгвістичного простору обсяги об'єктів, що створюються та поширюються через національну словникову базу повинні бути збільшені щонайменше на два порядки. При цьому важливо, щоби нові лексикографічні продукти: а) повністю задовольняли вимогам сучасної лінгвістичної науки і б) враховували реалії інформаційного суспільства і були інтегровані до середовища новітніх інформаційних технологій.

На жаль, таким вимогам за свідченням фахівців зараз у цілому задовольняють лише академічні лексикографічні об'єкти, що входять до складу національної словникової бази або розробляються в рамках її проектів. Таким чином, оптимальним варіантом розв'язання проблеми є затвердження заходів щодо розвитку національної словникової бази, наведених у додатку, які передбачають суттєве (у рази) збільшення обсягів випуску лексикографічних праць нового покоління, а також створення та поширення електронних лексикографічних систем та засобів лексикографування, що сформує український словниковий простір та забезпечить, принаймні, національну освіту, бібліотечну сферу, державне діловодство та медіа-середовище сучасними, інноваційними, нормативними українськомовними лексикографічними продуктами та засобами.

6. ШЛЯХИ І СПОСОБИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ, СТРОК ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

В Українському мовно-інформаційному фонді НАН України розроблено унікальні лексикографічні масиви та технології лексикографування. Крім того, сформовано колективи висококваліфікованих фахівців, спроможних розв'язувати лексикографічні проблеми на сучасному науково-технічному рівні. Зараз ми маємо повну готовність до реалізації цілої низки лексикографічних проектів національного рівня у масштабі цілої держави.

Таким чином, шляхи розв'язання проблеми полягають:

- в організації широкомасштабного видавничого процесу з реалізації національних словникових проектів, наведених у додатку;
- формуванні системи Всеукраїнського лінгвістичного діалогу для поширення електронних технологій лексикографування національної словникової бази по всіх університетах України;
- забезпечення доступу до комп'ютерних словникових масивів національної словникової бази, насамперед, для державних установ, закладів освіти та науки;
- поширення створених лексикографічних праць в системі освіти,

культури, науки, та державних органів. Термін виконання Програми, зважаючи на її масштабність планується вісім років – з 2008 по 2015 роки. Зауважимо, що результати виконання Програми будуть відчутні вже з першого року її виконання – заходи сформовано таким чином, що кожного року будуть реалізовуватися певні лексикографічні проекти з цілком визначеною і конкретною результативністю, що висвітлено у наступному розділі.

7. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ, ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Досягнення мети передбачає виконання низки завдань, виконання яких дозволить досягти таких результатів: – завершити видання в серії «Словники України» багатотомних лексикографічних праць національного рівня – тлумачного Словника української мови у 20 томах та Етимологічного словника української мови у 7 томах (у традиційному та електронному варіантах);

- забезпечити щорічний випуск масовими накладами в серії «Словники України» нових видань нормативного правописного українського словника для забезпечення державних органів, навчальних закладів та бібліотек;
- забезпечити щорічний випуск масовими накладами нових версій універсального українського електронного словника – Інтегрованої лексикографічної системи «Словники України»;
- забезпечити щорічний випуск базових українських електронних та паперових словників для забезпечення потреб української діаспори та уніфікації нормативного варіанту української мови на основі академічного правопису та академічних орфографічних словників;
- розробити багатомовну термінографічну базу даних, укласти та забезпечити видання низки термінологічних словників з усіх галузей науки, техніки, народного господарства та суспільної практики;
- розробити сучасну мережеву технологію укладання та ведення лексикографічних систем та продуктів на основі загальнодоступного Українського національного лінгвістичного корпусу і забезпечити її активне використання, насамперед, лінгвістичними підрозділами університетів, що входять до системи Міністерства освіти та науки України (система «Всеукраїнський лінгвістичний діалог»);
- створити універсальну систему загальнослов'янської лексикографії (ЛЕКСИКА-СЛАВІКА), та ініціювати виконання міжнародного проекту з її формування, де Україна могла б виступити координатором;
- розробити лінгвістичну технологію укладання багатомовних словників, орієнтованих, насамперед, на застосування в інтелектуальних системах опрацювання природної мови;
- розробити та створити систему електронних словникових ресурсів і забезпечити вільний доступ до неї українських користувачів через

мережу Інтернет;

– розробити та впровадити в державних органах України програмне забезпечення для природномовного індексування та пошуку в комп'ютерних системах (засоби природномовного інтерфейсу);
– створити універсальну загальнодоступну бібліотеку словників та електронних лексикографічних систем. – розробити проект Закону України про обладнання всіх комп'ю-терів, котрі виробляються та продаються в Україні, універсальним нормативним українським електронним словником – Інтегрованою лексикографічною системою „Словники України”.

Реалізація Програми дозволить українському словникарству вийти на рівень передових лексикографій світу, а також забезпечити експорт вітчизняних лексикографічних технологій до інших країн.

8. ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ, МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ, ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ.

Згідно з Указом Президента України від 15.12.2006 р. № 1088/2006 кошти на виконання державної програми розвитку національної словникової бази України на 2008 – 2015 роки передбачаються у проектах Закону України про Державний бюджет України в загальному бюджеті НАН України.

Однією з основних цілей державної програми розвитку національної словникової бази на 2008-2015 роки є забезпечення сучасною нормативною словниковою продукцією вітчизняної освіти, бібліотек, науки, культури, державного діловодства. Для цього необхідно випустити значними накладом певну групу нормативних академічних словників. У додатку наведено кошторисні розрахунки випуску словників, загальний наклад яких протягом восьми років (з 2008 по 2015) складатиме понад 3 млн. примірників. Оскільки обсяги цих словників є досить великими, на видавничу частину Програми, за мінімальними розрахунками, необхідно запланувати близько 200 млн. грн. Таким чином, вартість одного примірника сягатиме приблизно 60-65 грн. (включаючи і розробку словника), що є дуже поміркованою величиною. Решта коштів із запланованих 212 млн. грн. передбачається на розробку низки мовно-інформаційних систем – українськомовних інтелектуальних інтерфейсів, створення Українського національного лінгвістичного корпусу обсягом 200 мільйонів слововживань, системи Всеукраїнського лінгвістичного діалогу, постійно діючої консультативної системи з питань українського правопису та загальнодоступної академічної бібліотеки словників.

Для виконання такої масштабної та наукомісткої програми необхідний колектив висококваліфікованих фахівців. Такий колектив

(лексикографи, програмісти, лінгвістичні технологи) сформовано за попередні роки. Це понад 100 фахівців з мовознавчих інститутів НАН України, університетів. Є досвідчені видавничі кадри (видавництва «Наукова думка», «Довіра», видавничий дім «Академперіодика»). Матеріально-технічні ресурси – це, насамперед, необхідні для видання накладів словникової продукції (папір, картон, інші поліграфічні матеріали). Необхідні розрахунки наведено у додатку.

9. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Цією Концепцією встановлюється, що державним замовником державної програми розвитку національної словникової бази України на 2008 – 2015 роки є Національна академія наук України. Установою-координатором державної програми розвитку національної словникової бази України на 2008 – 2015 роки визначається Український мовно-інформаційний фонд НАН України, на якого також покладаються функції репозиторію національних лінгвістичних ресурсів України.